arsaequi.nl/maandblad AA20100164

RANKING VAN TIJDSCHRIFTEN: OVER DE PSYCHE VAN DE WETENSCHAPPER EN HARVARD AAN DE RIJN

Jan Smits*

Over de classificatie van juridische tijdschriften is veel te doen. Waar zij door één auteur wordt gekarakteriseerd als een onmiddellijk te beëindigen 'kinderspel',[1] wordt zij door anderen gezien als een remedie voor de onzekere status van de rechtswetenschap binnen het geheel der universitaire disciplines.[2] Ligt de waarheid in het midden? Mijns inziens is een classificatie van juridische tijdschriften zeker nuttig, maar niet om het doel te bereiken dat er vaak mee wordt nagestreefd: een *inhoudelijk* oordeel over de kwaliteit van een publicatie vervangen door het *bureaucratisch* afvinken van een lijstje. In deze korte bijdrage[3] licht ik dit standpunt toe.

Mijns inziens is een classificatie van juridische tijdschriften zeker nuttig, maar niet om het doel te bereiken dat er vaak mee wordt nagestreefd: een *inhoudelijk* oordeel over de kwaliteit van een publicatie vervangen door het *bureaucratisch* afvinken van een lijstje

Uitgangspunt is voor mij dat er niets mis is met het ontwikkelen van een rangorde van tijdschriften. Binnen het juridische forum bestaat immers grotendeels consensus over welke tijdschriften beter zijn dan andere en waarom dit het geval is. Die consensus expliciteren is goed omdat daar een belangrijke signaalwerking van uitgaat: het maakt aan vooral jongere onderzoekers duidelijk welke tijdschriften door het wetenschappelijk forum als de beste worden beschouwd. Om twee uitersten te noemen: jurisprudentietijdschriften waarin wordt gereageerd op de laatste uitspraak van de Hoge Raad dienen lager te worden gewaardeerd dan internationale tijdschriften die volop ruimte bieden voor origineel en creatief werk op het grensvlak van (juridische) disciplines.

Het probleem is echter dat zodra een dergelijke tijdschriftenclassificatie is gemaakt, beleidsmakers in de verleiding kunnen komen om die ook als maatgevend te beschouwen bij de *beoordeling* van kwaliteit van onderzoek. Wie niet in staat is om zelf een inhoudelijk oordeel te vellen, moet immers te rade gaan bij een zogenaamde *prestatie-indicator*: het kwalitatieve (vakinhoudelijke) oordeel wordt dan vervangen door een simpele verwijzing naar een lijstje. Tegen dit gebruik van *ranking* als bibliometrisch simplisme heb ik grote bezwaren. Ik noem er twee.[4]

Wie niet in staat is om zelf een inhoudelijk oordeel te vellen, moet te rade gaan bij een zogenaamde *prestatie-indicator*: het kwalitatieve oordeel wordt dan vervangen door een simpele verwijzing naar een lijstje

In de eerste plaats is de premisse van het op deze wijze gebruikmaken van een tijdschriftenclassificatie dat enkel onderzoek dat is gepubliceerd in de geclassificeerde tijdschriften kwalitatief aan de maat is. Voor de rechtswetenschap (en hetzelfde geldt voor de geestes- en maatschappijwetenschappen) is dat echter een grote misvatting. In 2009 gaven de redacties van vijftig tijdschriften op het terrein van de geesteswetenschappen aan niet langer te willen worden geclassificeerd in de *European Reference Index for the Humanities*, niet omdat hun tijdschriften daarop een lage plek innamen (want dit was niet het geval), maar omdat zij menen dat *'great research may be published anywhere and in any language. Truly ground-breaking work may be more likely to appear from marginal, dissident or unexpected sources, rather than from a well-established and entrenched mainstream.'*[5] Dat argument gaat ook op voor de rechtswetenschap. Zo worden boeken door juristen niet intrinsiek minderwaardig geacht aan tijdschriften. Wie een willekeurige jaargang van NTBR of WPNR analyseert op de daarin geciteerde bronnen, ziet dat het aantal verwijzingen naar boeken bijna even groot is als naar tijdschriftartikelen.[6] Het belang dat juristen aan boeken hechten kan natuurlijk veranderen, maar

* Jan Smits is hoogleraar Europees privaatrecht en rechtsvergelijking aan de Universiteit van Tilburg (TICOM) en gasthoogleraar *Comparative Legal Studies* aan de Universiteit van Helsinki. Hij was voorzitter van de VSNU-commissie *Prestatie-indicatoren en ranking*. Zie *www.jansmits.eu*.

1 J.H. Nieuwenhuis, 'Een nieuw kinderspel: ranking', *NTBR* 2005, p. 1.

2 Niet alleen bestaan aan diverse Nederlandse universiteiten inmiddels lijstjes van juridische 'toptijdschriften', ook de Commissie-Koers en de Commissie-Du Perron (waarover elders in dit tijdschrift) maken/maakten classificaties.

3 Zie voor de achtergrond van het hier bepleite Jan Smits, *Omstreden rechtswetenschap*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2009, p. 141 e.v..

4 Zie voor andere bezwaren Smits, *o.c.*, p. 174 e.v..

5 H. Cook, et al., 'Journals under Threat', *Medical History* 53 (2009), p. 1.

6 Ik voerde die exercitie uit voor de jaargang 2005 van beide tijdschriften. NTBR bevat in totaal 1089 verwijzingen, waarvan 547 naar boeken of boekbijdragen; voor WPNR zijn dat er van de 1060 verwijzingen 468.

mijn punt is dat bestuurders die verandering niet mogen afdwingen, enkel omdat het de beoordeling van wetenschappelijke productie gemakkelijker maakt.

Het gebruik van een tijdschriftenclassificatie als prestatie-indicator (dus ter vervanging van het oordeel van vakgenoten) impliceert een verkeerde visie op de psyche van de wetenschapper

Mijn tweede bezwaar is van fundamenteler aard. Het gebruik van een tijdschriftenclassificatie als prestatie-indicator (dus ter vervanging van het oordeel van vakgenoten) impliceert een verkeerde visie op de psyche van de wetenschapper. Het gebruik van prestatie-indicatoren is deel van het zogenaamde *new public management*. Er ligt de gedachte aan ten grondslag dat de werknemer aan de hand van meetbare factoren moet worden gecontroleerd (en waar nodig bijgestuurd) omdat dit leidt tot een verhoging van de kwaliteit van wat die werknemer presteert. Die visie veronderstelt dat wetenschappers zich primair laten leiden door externe stimuli. Ik geloof daar helemaal niets van: de docent en onderzoeker die wij graag zien is nu juist *intrinsiek* gemotiveerd. Hij of zij wordt primair gedreven door nieuwsgierigheid en door *'the desire for a "free space" in which to conduct the inquiries that one wants to conduct, that one might even feel oneself driven to conduct'*.[7] Deze bezielde en gedreven onderzoeker raakt gedemotiveerd als zijn werk enkel nog bedrijfsmatig wordt ontleed in kwantificeerbare beoordelingsfactoren: omdat zijn professionaliteit wordt gewantrouwd, verwordt hij van een betrokken professional tot een extern aangestuurde anonieme processor en verdwijnt de bezieling voor zijn vak.[8] Voor de gezondheidszorg en het lager en middelbaar onderwijs heeft vooral cultuurfilosoof Ad Verbrugge[9] op dit gevaar gewezen. Het dreigt ook aan de universiteit, die het nu eenmaal bij uitstek moet hebben van de creativiteit van haar medewerkers. Hun persoonlijke motivatie, vaak ingegeven door een grote gedrevenheid om het type onderzoek te doen dat zij wensen, mag niet worden ondergraven door een georganiseerd wantrouwen jegens wat zij doen. De bekende socioloog Robert Merton heeft al in 1973 laten zien dat wetenschappers autonomie in hun werk en erkenning door vakgenoten veel belangrijker vinden dan bijvoorbeeld financiële prikkels.[10] Met andere woorden: dit type controle leidt niet tot een betere wetenschap.

Als *rankings* slechts een beperkte waarde hebben voor de meting van kwaliteit van onderzoekers, betekent dit dan dat universiteiten hun wetenschappers niet langer de maat moeten nemen?

Maar als *rankings* (en andere prestatie-indicatoren) slechts een beperkte waarde hebben voor de meting van kwaliteit van onderzoekers, betekent dit dan dat universiteiten hun wetenschappers niet langer de maat moeten nemen? Dat betekent het zeker niet. Net zoals er goede en slechte tijdschriften zijn, zijn er goede en slechte wetenschappers en het universitaire beleid moet er op gericht zijn de beste onderzoekers en docenten zoveel mogelijk ruimte te geven. Ik denk alleen dat formele prestatie-indicatoren daarbij slechts een beperkte rol mogen vervullen: de enige echte beoordeling van kwaliteit van onderzoek en van onderzoekers geschiedt door vakgenoten (*peers*). De bekende natuurkundige Ad Lagendijk zei ooit terecht dat alleen de collega's binnen het eigen subspecialisme kunnen bepalen wat top is: 'anderen kunnen dat niet meten'.[11] Die collega's kunnen daarbij zeker betekenis toekennen aan het aantal publicaties in toptijdschriften, maar dat is slechts één factor naast andere.[12] Ik voel dan ook veel meer voor het alternatief model van onderzoeksbeleid dat de Zwitserse politicoloog Bruno Frey onlangs heeft voorgesteld.[13] Zijn uitgangspunt is de psychologie van de goede wetenschapper: die wordt gestimuleerd door een sterke mate van autonomie en komt juist als hij *niet* het gevoel heeft door het universitaire management te worden gewantrouwd tot grootse prestaties. De kwaliteitscontrole geschiedt (naast reguliere visitaties door *peers*) vooral op het moment van aanstelling: alleen de allerbeste kandidaten mogen worden benoemd. Zodra dat is gebeurd, dienen dezen vooral alle vertrouwen te krijgen. Een klein percentage zal mislukken, maar dat is de prijs die voor een dergelijk systeem moet worden betaald.

Wat is het doel van een tijdschriftenclassificatie? Dat kan mijns inziens alleen maar zijn het bevorderen van de kwaliteit van de wetenschap

Ten slotte terug naar de kern: wat is het doel van een tijdschriftenclassificatie? Dat kan mijns inziens alleen maar zijn het bevorderen van de kwaliteit van de wetenschap. Waar het erom gaat vast te stellen wie de beste wetenschappers zijn, heb ik in het voorafgaande bepleit dat dit doel alleen wordt bereikt als *ranking* slechts één aspect is van een beoordeling in breder kader. Nederlandse universiteitsbestuurders dromen regelmatig van een Harvard aan de Rijn of een Yale aan de Dommel. In één opzicht getuigt dat van weinig realiteitszin: het jaarlijkse budget van de universiteit van Harvard is 2,5 miljard dollar, ongeveer het bedrag dat de Nederlandse overheid aan het gehele universitaire onderwijs uitgeeft. Maar in een ander opzicht biedt Harvard inderdaad een lonkend perspectief. Volgens de 'Principles governing research at Harvard'[14] is het belangrijkste middel om de kwaliteit van onderwijs en onderzoek te garanderen 'the rigorous academic standards applied in selecting its members'. Laat dat ook in Nederland zo zijn.

7 Steven Shapin, *The Scientific Life: A Moral History of a Late Modern Vocation*, Chicago: University of Chicago Press 2008, p. 263.
8 Zie bijv. Margit Osterloh & Bruno S. Frey, 'Research governance in academia: are there alternatives to academic rankings?', *SESifo Working Paper* No. 2797 (2009), p. 20: '*intrinsically motivated curiosity to do research tends to be crowded out and is in danger of being substituted by extrensic motivation to score high in rankings*.'
9 Zie bijv. Ad Verbrugge, *Tijd van onbehagen. Filosofische essays over een cultuur op drift*, Nijmegen: Boom 2004.
10 Robert K. Merton, *The Sociology of Science*, Chicago: University of *Chicago* Press 1973.
11 Ad Lagendijk, 'Als het moet sla ik keihard terug', *NRC Handelsblad* 20 september 1997, p.3.
12 Dit wordt ook bepleit in het rapport van de Commissie *Prestatie-indicatoren en ranking* uit 2007.
13 Zie bijv. Osterloh & Frey, o.c..
14 *www.fas.harvard.edu/~research/greybook/toc.html*.